

ISSN 1392-0391

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

5

Simonas Daukantas

Vilnius

VILTIS

1993

UDK 947. 45: 929 Daukantas
Li-191

Redakcinė kolegija:

Egidijus Aleksandravičius
Antanas Kulakauskas
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

Sudarytojai:

Giedrius Subačius
Egidijus Aleksandravičius
Egidijus Motieka
Rimantas Miknys

Recenzavo

hab. dr. *Vytautas Vanagas*

Leidinį parengti talkino

Raimundas Lopata
Vladas Sirutavičius

TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJS	7
<i>Elmantas Meilus</i> APIE DAUKANTŲ GIMINĘ	8
<i>Roma Bončkutė</i> PIRMOJI LIETUVIŠKA ISTORIJA: DU SIMONO DAUKANTO "DARBŲ" RANKRAŠČIAI	50
<i>Giedrius Subačius</i> SIMONO DAUKANTO POŽIŪRIS Į BENDRINĘ KALBĄ	63
<i>Saulius Pivoras</i> "VARGO PELĖ": LIETUVOS NACIONALINĖS ISTORIOGRAFIJOS PRADININKAS SIMONAS DAUKANTAS	69
<i>Vytautas Berenis</i> SIMONO DAUKANTO IR JUOZO JAROŠEVIČIAUS ISTORINĖS LIETUVOS SAMPRATA	90
<i>Zigmantas Kiaupa</i> SIMONO DAUKANTO PARENGTI LIETUVOS METRIKOS MEDŽIAGOS RINKINIAI	104
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> SIMONO DAUKANTO KNYGŲ LEIDĖJAS KSAVERAS KANAPACKIS	118
<i>Kazys Grigas</i> BELETRISTINIO IR MOKSLINIO STILIAUS PRADAI SIMONO DAUKANTO "BŪDE"	133
<u>Vytautas Jurgutis</u> SIMONO DAUKANTO "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"	142

II. RECENZIJOS	159
<i>Giedrius Subačius</i> KNYGA DAUKANTO BIČIULIAMS (EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS. PRIEŠ AUŠRĄ: JAUNIEJI DAUKANTO BIČIULIAI. – VILNIUS: ŽALTVYKSLĖ, 1990. 190 P.)	160
III. PUBLIKACIJOS	168
SIMONO DAUKANTO RAŠYTI PRAŠYMAI <i>Parengė Vytautas Merkys</i>	169
IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ <i>Parengė Roma Bončkutė</i>	195
SIMONO DAUKANTO ŽEMAIČIŲ PRIVILEGIJŲ RINKINIO PRATARMĖ <i>Parengė Zigmantas Kiaupa</i>	207
SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI <i>Parengė Zigmantas Kiaupa</i>	226
<i>Saulius Žukas</i> PIRMASIS DOKUMENTŲ RINKINYS APIE SIMONĄ DAUKANTĄ "MEDEGA S. DAUKANTO BIJOGRAFIJAI" (1898 M.)	246
STRESZCZENIE	387
SUMMARY	394
ZUSAMMENFASSUNG	401
PENKTOJO TOMO AUTORIAI	409
ASMENŲ RODYKLĖ	411
VIETŲ RODYKLĖ	420

PRATARMĖ

Kai 1864 m. gruodžio 6 d. Papilėje eidamas 72 metus mirė Simonas Daukantas, į kapų kalnelį velionį palydėjo tik kunigas Ignotas Vaišvila ir kelios miestelio senutės. Apie šią mirtį nei Lietuvoje, nei kur kitur nė jokios žinutės. Ir ne tik todėl, kad buvo prasidėjusi antroji, galima sakyti, totalinio rusinimo, "rusų pradų atstatymo" politikos banga, bet ir todėl, kad to, ką S. Daukantas darė, kam jis skyrė savo gyvenimą, dar nedaug kam Lietuvoje reikėjo, nedaug kas apie jį patį žinojo ir jį suprato. Todėl liko neišleisti 3 iš 4 jo parašytų didelių Lietuvos istorijos veikalų, kurie sudaro jo kūrybinio palikimo šerdį, jo istorinės didybės esmę. Tiesa, be 1845 m. išėjusio "Būdo senovės lietuvių, žemaičių ir kalnėnų", S. Daukantui gyvam esant, dar buvo išleista 13 jo parengtų švietėjiško ir didaktinio pobūdžio knygų. Bet tik 1846 m. išėjusiame tautosakos rinkinyje "Dainės žemaičių" nurodyta tikroji parengėjo pavardė. Visi kiti jo parašyti ar parengti veikalai pasirašyti įvairiais slapyvardžiais. Tačiau turėtume suprasti, jog S. Daukanto – jo paties apibūdinimu, "vargo pelės" – gyvenimui ir likimui įtakos turėjo ne tik rusų valdžios, caro Nikolajaus I vyriausybės vykdoma politika Lietuvos atžvilgiu ar istorinės aplinkybės, bet ir jo paties, S. Daukanto, sąmoningas pasirinkimas: gilus istorinio proceso krypties suvokimas, sugebėjimas susikurti šių kryptį atitinkančių savo krašto istorinės raidos viziją ir pastangos visą savo gyvenimą atiduoti šiai vizijai įgyvendinti.

Tad neatsitiktinai XIX a. pabaigoje, susiformavus naujai lietuvių tautinio atgimimo veikėjui, lietuvių liaudies budintojų kartai, S. Daukantas tarsi iš naujo atrastas, iš istorinės užmaršties prikeltas.

Tiesą sakant, S. Daukanto "Būdas" buvo vienas iš svarbiausių šios kartos idėjinio formavimosi šaltinių, o pats S. Daukantas tapo jos pirmtaku. Imta domėtis jo biografija, surasti ir išspausdinti dar 2 jo parašyti Lietuvos istorijos veikalai. Po Pirmojo pasaulinio karo, lietuvių tautai atkūrus (sukūrus) nepriklausomą Lietuvos valstybę, skaitytojų

pasiekė (1930) ir pats ankstyviausias, dar studijų metais (1822) parašytas S. Daukanto darbas – "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" – pirmoji lietuviškai parašyta Lietuvos istorija. Žinoma, XX a. 4-ajame dešimtmetyje šis veikalas pretenduoti daugiau nei į istoriografinį paveldą (t. y. ne į istorinę, o aktualią vertę turinčio kūrinio statusą) negalėjo. Tad S. Daukantas labiau aktualizuotas kaip rašytojas, liaudies švietėjas. Šiaip ar taip, tuo laikotarpiu S. Daukantui buvo pripažintas vieno iš "tautos tėvų" statusas (šalia didžiųjų kunigaikščių Gedimino, Kęstučio, Vytauto, taip pat M. Valančiaus, J. Basanavičiaus, V. Kudirkos; tiesa, į tokį statusą pretendavo ir A. Smetona).

Kaip žinoma, sovietmečiu "tautos tėvų" fenomenas buvo apskirtai viešai nepripažįstamas (jį visoms tautoms turėjo pakeisti marksizmo-leninizmo klasikai). Tačiau rašytojo ir pažangaus liaudies švietėjo statusas S. Daukantui išliko. Jo biografijos ir palikimo tyrimuose pasistūmėta toliau. Galima teigti, kad S. Daukanto, kaip istorijos ir kultūros fenomeno, suvokimas iki šiol lieka mažiau autentiškas ir adekvatus nei, sakysim, M. Valančiaus, J. Basanavičiaus ar V. Kudirkos. Nors išėivijos istorikas Vincas Trumpa yra pavadinęs S. Daukantą "naujosios Lietuvos pradininku", tačiau šią mintį suvokti ar patikslinti trukdo tautos sąmonėje susiformavęs S. Daukanto kaip savotiško intelektualaus keistuolio (žinoma, karšto patrioto) vaizdinys.

Šiame, S. Daukantui skirtame, "Lietuvių atgimimo istorijos studijų" tome skelbiami daugiausia akademinio pobūdžio straipsniai, analizuojantys mažiau nagrinėtus ar visai nenagrinėtus S. Daukanto biografijos, epochos ir kūrybinio palikimo dalykus. Publikuojami taip pat kai kurie su šia tematika susiję dokumentai ir paties S. Daukanto rankraščiai, užrašai. Iš bendro tomo fono šiek tiek išsiskiria pradedančio istoriko Sauliaus Pivoro publicistinis, polemiskai, tarpais net provokuojančiai parašytas apžvalginis straipsnis apie S. Daukanto fenomeną. Bet jau pirmojo "Studijų" tomo pratarmėje red kolegija žadėjo, kad "Studijose", atsižvelgiant į tomo tematiką, bus skelbiami įvairių žanrų ir įvairios paskirties rašiniai.

Redakcinė kolegija